

ВОБРАЗ ЖАНЧЫНЫ Ё ЗБОРНІКУ Я. СЭЙФЕРТА «ВЯСНА, БЫВАЙ»

Ю. А. Шлемен

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4,
220030, г. Мінск, Беларусь, ulenka.shlemen@mail.ru

У дакладзе пададзены аналіз вобраза жанчыны ў зборніку «Вясна, бывай» (1937), які стаў адным з ключавых зборнікаў, напісаных пасля паэтысцкага і перадваеннага перыядаў творчасці Я. Сэйфэрта. Неабходнасць аналізу дадзенага зборніка заключаецца ў тым, што, нягледзячы на адыход ад паэтызму, аўтар звяртаецца да тых жа вобразаў, якія сталі дамінантнымі на працягу ўсяго паэтычнага шляху. Найбольш яскрава і выразна аўтар апісвае вобраз жанчыны, які сустракаецца ў прааналізаваным зборніку у ролі каханай і ў ролі маці. Асаблівую значнасць прадстаўляе зварот да акрэсленага вобраза пры рэцыпцыі да зборніка К. Томана «Месяцы». Аналіз вобраза жанчыны ў зборніку «Вясна, бывай» неабходны для таго, каб вызначыць тыя асаблівасці, якія сталі важнымі для паэта пры апісанні жаночага вобраза ў ролі каханай і ў ролі маці, а таксама паўплывалі на далейшае ўспрыняцце творцам гэтага вобраза ў яго творчасці.

Ключавыя словы: Я. Сэйфэрт; зборнік «Вясна, бывай»; вобраз жанчыны; рэцэпцыя; чэшская паэзія 1930-х гг.

У 1920-я гг. Я. Сэйфэрт пісаў у рэчышчы паэтызму, аднак паступова творца стаў адыходзіць ад дадзенага чэшскага літаратурнага кірунка. Гэта яскрава адлюстравалася на форме і змесце вершаў 1930-х гг. Зборнікі, выдадзеныя ў гэты перыяд, змяшчаюць аўтарскія вершы, у якіх паэт адмаўляецца да літаратурных эксперыментаў і імкнецца сфарміраваць свой уласны паэтычны стыль. Так, даследчыца С. А. Шэрлаімава адзначае, што *«увогуле Сэйфэрт вельмі свабодна абыходзіцца з рыфмамі, з вершам. Гэта можна сказаць пра “Паштовы голуб”, гэта адносіцца і да зборнікаў 30-х гадоў: “Яблык з кален” (1933), “Рукі Венеры” (1936), “Развітанне з вясной” (1937)»* [1, с. 15–16].

Выразныя змены адчуваюцца не толькі на стылістычным, але і на тэматычным і ідэйным узроўні вершаў. Ранейшае захапленне пралетарскай паэзіяй і верай у духоўную рэвалюцыю чалавецтва пераўтвараецца ў зварот да тэмы прыгажосці жанчын, любові да радзімы і дзяцінства, успамінаў і роздумаў над хуткаплыннасцю часу. Чэшскі даследчык Я. Легар лічыць, што з твораў гэтага перыяду *«знікла экзотыка, правакатныя формы і шматслоўнасць»* [2, с. 251]. Разам з тым у зразумелыя і простыя паэтычныя творы пранікае сацыяльная праблематыка, што ўзвясцівае сэнсавую напоўненасць кожнага асобнага верша зборніка «Вясна, бывай». Асабліва яскрава гэта праявілася ў вершы «Забіванне»

(Vražďení): аўтар паказвае надыход ваенных дзеянняў, супрацьпастаўляючы жаночыя прылады працы і ваенную зброю: «*Přeslici ženám, mužům meč, // však dnešek přející // víc dá vám, mužeres, // i meč k té přeslici*» («Калаўроты жанчынам, мужчынам меч, // аднак сённяшні дзень шчодры // больш дае вам, жанчыны, // і меч да тых калаўротаў») [5, с. 178]. Выкарыстанне варварызма з іспанскай мовы пры стварэнні чэшскамоўнага твора ўводзіць чытачоў у гістарычны кантэкст таго часу, калі быў напісаны зборнік, а менавіта другая палова 1930-х гг. Радок, які паўтараецца рэфрэнам пасля кожнага катрэна, узмацняе аўтарскае прадчуванне ваеннага стану: «*Na vašich vinicích se vraždí!*» («На ваішых вінаградніках забіваюць!») – «*Na mostech madridských se vraždí!*» («На мастах мадрыдскіх забіваюць!») – «*Ve školních lavicích se vraždí!*» («На школьных лаўках забіваюць!») [5, с. 178]. Напрыканцы твора аўтар вяртаецца да жаночага вобраза святой Тэрэзы, аднак спадзеў лірычнага героя на перамогу жаночай сілы знікае: «*V Španělsku, v Španělsku se vraždí!*» («У Іспаніі, у Іспаніі забіваюць!») [5, с. 178]. Такім чынам, сам Я. Сэйфэрт падкрэслівае жаночую моц, але ў вершах сацыяльнай праблематыкі яго лірычны герой скараецца перад сіламі абставін і перастае спадзявацца на нейкае выратаванне.

Зварот да тэмы Радзімы (зборнік «Ішоў мастак бедны па свеце»), паказ велічных постасцей у гісторыі чэшскай літаратуры (зборнік «Веер Бажэны Немцавай») і вяртанне ў дзіцячыя ўспаміны (зборнік «Мама») стане характэрным для ваеннай і пасляваеннай творчасці Я. Сэйфэрта. Аднак ужо ў перадваенным зборніку «Вясна, бывай творца звярнуўся да вобраза жанчыны ў ролі маці, выкарытсаўшы рэтраспектыўныя ўспаміны ў вершы «Маміна песня» (Maminka píseň). Сам Я. Сэйфэрт меў цяжкае дзяцінства, якое правёў у галечы і беднасці, што было выклікана перыядам, у які ён жыў. Гэта абумоўлена тым, што паэт пачаў сваю творчую дзейнасць пад канец Першай сусветнай вайны, таму ўсе ўспаміны пра складанае і беднае дзяцінства яскрава захаваліся ў памяці. «*Наколько́ я памятаю, была ў нас у тых гады яшчэ адчувальна́я нястача. Бацька пасля вайны дастаткова доўга быў без працы, і талеркі ў нас былі амаль пустыя*», – распавядаў пісьменнік у сваёй кнізе ўспамінаў [6, с. 180]. Маці будучага паэта як гаспадыня дому пастаянна працавала да стомы і знясілення, клапацілася пра дзяцей. Менавіта таму ва ўспамінах творцы захаваўся вобраз жанчыны, якая да позняй ночы клапаціцца пра ўсіх членаў сям’і. Частотнае выкарыстанне дзеясловаў і лексічных паўтараў ў прааналізаваным вершы дапамагаюць лірычнаму герою перадаць бясконцую працу кожнай жанчыны: «*Venku už se stmívá, // maminka si zpívá, // navlekajíc nit. // Snad se jí chce spáti, // musí spravovat, // musí, musí šít*» («На вуліцы цямнее, // мама спявае, // прадзяваючы нітку. // Магчыма, ёй хочацца спаць, // павінна рамантаваць, // павінна, павінна шыць») [5, с. 155].

Менавіта аддаленасць па часе ад апісаных падзей напаўняе вершы яркімі ўспамінамі пра незабыўны перыяд у абдымках маці і яе пастаянным клопаце пра дзяцей. Усё гэта дазваляе паказаць аўтару жанчыны ў ролі маці як клапатлівую гаспадыню.

Верш «Маленькі раманс пра Цтірада і Шарку» (*Malá romance o Stíradovi a Šárce*) створаны на аснове алюзіі на зборнік аповяданняў А. Ірасэка *Старажытныя чэшскія паданні*, пра што згадвае сам лірычны герой: «*dneska je po radostech, // tiše čtu z Jirásků*» («сёння радасна, // ціха чытаю Іраска») [5, с. 163]. З легенды вядома, што Цтірад ехаў па лесе, калі ўбачыў прыгожую дзяўчыну, прывязаную да дрэва. Дзяўчына па імені Шарка падзякавала маладому чалавеку за выратаванне і дала напіцца медавухі, а пасля пераканала яго затрубіць у ражок. На гэты гук прыйшлі сяброўкі Шаркі і закатавалі да смерці Цтірада. Нягледзячы на тое, што Я. Сэйфэрт па-мастацку перарабляе вядомы сюжэт, акцэнт у вершы зроблены менавіта на цялеснай прыгажосці маладой дзяўчыны, падкрэсліваючы гэта з дапамогай эпітэта і ўвасаблення здрады для паказу характару Шаркі: «*Na její ňadra mladá // svou hlavu rytíř klad, // netušil, že v nich zrada // se ukrývá i had*» («На яе грудзі маладыя // сваю галаву рыцар паклаў, // не прадчуваў, што ў іх здрада // хаваецца і змяя») [5, с. 163]. Немагчымасць супрацьстаяць велічнасці жаночага кахання перададзена і праз пачуцці лірычнага героя, які, не звяртаючы ўвагі на абставіны, знаходзіцца пад уладай кахання да маладой дзяўчыны: «*Ať v skrytu, nebo v šeru, // a třeba měl i strach // – já hrobníkovu dceru // líbal kdys na mářách*» («Хай у сховах або ў змярканні, // і, пэўна, я меў страх – я далакопаву дачку // цалаваў калісьці на пахавальных насілках») [5, с. 164]. Для маладога чалавека прывабнасць жанчыны становіцца шляхам да згубы, што ён сам адчувае і апісвае з дапамогай эпітэтаў: «*Když cítím srdce lhavé // a ňader spád i zdvih, // jako když hlava plave // na vlnách růžových*» («Калі адчуваю сэрца хлуслівае // і грудзей рух і пад'ём, // калі галава плыве // на хвалях ружовых») [5, с. 165]. Нежаданне лірычнага героя абвінавачваць жанчыну ў здрадлівых учынках прыводзіць да ўжывання безасабовага сказа ў вершы, каб паказаць смерць галоўнага героя праз даверлівае каханне да прыгожай дзяўчыны: «*Když počal úsvit prvý // na nebi růžově, // medovinou a krví // byl ztrátněn jeho ret*» («Калі пачаў світанак // на небе ружавець, // медавухай і крывёй // быў напоўнены яго рот») [5, с. 165]. Увядзенне дадзенай легенды з чэшскага падання неабходнае было для таго, каб падкрэсліць складанасць пачуццяў да жанчын: «*Jak chutná medovina, // to nevím dodneška, // však láska – to je jiná, // tu znám: je přetěžká*» («Якая смачная медавіна, // дагэтуль я не ведаю, // аднак каханне – гэта іншае, // тое ведае: яно зацяжжае») [5, с. 180]. Напрыканцы

верша аўтар дае парадку ўсім мужчынам пра жаночую сілу, выкарыстоўваючы загадны лад дзеясловаў: «*A posléz poučení // moudrého nabádá: // bud' mře, nebo se žení, // kdo vıno chce i ženy, // jen vizte Ctirada*» («*I нарэшце навучанне // мудраца заклікае: // хай памірае або жэніцца, хто віна хоча і жанчын, // толькі паглядзіце на Цтірада*») [5, с. 165].

Асаблівасць прааналізаванага зборніка заключаецца ў тым, што напачатку аўтар прысвячае ўсе творы К. Томану. Чэшскі літаратуразнавец З. Пешат адзначаў: «*Моцна тут адбіваецца і ўплыў сучаснай паэзіі, у прыватнасці Ёзефа Горы, яго разуменне бягучага часу Сэйферт канкрэтызуе тым, што ўціскае яго да памераў чалавечага жыцця; калі казаць пра структуру верша, праяўляецца тут уплыў Карла Томана*» [4, с. 185]. Разам з тым неабходна падкрэсліць не толькі структурны і тэматычны ўплыў прадстаўніка генерацыі мяцежнікаў і дэкадэнтаў, але і кампазіцыйную пабудову вершаў, абраную будучым Нобелеўскім лаўрэатам. У асобным цыкле можна вылучыць творы Я. Сэйферта, прысвечаныя кожнаму месяцу года. Такім жа чынам быў створаны зборнік К. Томана «*Месяцы*» (Měsíce, 1918). Нягледзячы на тэматычнае падабенства абодвух зборнікаў – зварот да вясковага жыцця, любові да роднай зямлі і апісанне хуткаплыннасці чалавечага жыцця, – будучы Нобелеўскі лаўрэат у некаторых творах вяртаецца да тэмы кахання да жанчыны. Ён апісвае жаночы вобраз, што дазваляе лічыць дадзены вобраз дамінантным ва ўсёй яго творчасці. Так, у вершы «*Май*» (Květen) вобраз каханых людзей прыходзіць да лірычнага героя пры знаходжанні на лоне прыроды. Гэта дазваляе аўтару падкрэсліць тэматычнае адзінства зборніка і з дапамогай рытарычных звароткаў звязаць прыроднае асяроддзе і росквіт пачуццяў увесну: «*Ó stromy v rozechvěném háji*» («*О дрэвы, у трапяткім гаі*») і «*Ach, lásko, lásko proměnlivá*» («*Ах, каханне, каханне непастаяннае*») [5, с. 182]. Праз імкненне даказаць сілу кахання маладыя людзі часам шкодзяць прыродзе, што адзначаецца з дапамогай асіндэтона: «*už do vás požem vyrývají // srdíčka, data, monogramy // chlapi se svými milenkami*» («*ужо на вас нажом выдрапываюць // сардэчкі, даты, манаграмы // хлопцы са сваімі каханкамі*») [5, с. 182]. Для лірычнага героя каханне да жанчыны знаходзіцца ў цеснай сувязі з прыроднымі працэсамі, што ўзмацняецца выкарыстаннем адухаўленняў і яскрава праяўляецца ў вершы «*Лістапад*» (Listopad): «*Jak chřestí krása, když už zvadla*» («*Як бразгае прыгажосць, калі ўжо завяла*») [5, с. 186]. Нягледзячы на сапраўднасць дзявочых пачуццяў, творца падкрэслівае прывабнасць жанчын, ужываючы эпітэт пры апісанні цялеснай прыгажосці: «*a nastavily hebké líce, // když tenkrát lhalý milujíce*» («*і падставілі няшчотныя шчокі, // калі гэтым разам хлусілі, кахаючы*») [5, с. 186].

Такім чынам, зборнік «*Вясна, бывай*» стаў адным з першых зборнікаў, напісаных пасля паэтысцкага перыяду творчасці Я. Сэйферта. Разам з тым

дадзены зборнік быў высока ацэнены літаратуразнаўцамі, пра што сведчаць словы чэшскага даследчыка Я. Мукаржоўскага: «Зборнік вершаў “Вясна, бывай” (1937) уключае ў большай ступені вершы, напісаныя пад уплывам пэўных падзей, юбілеяў, грамадскіх фактаў, а таксама гулівыя вершы, якія падкрэсліваюць супрацьстаянне рамантычнага погляду са штодзённасцю, наіўнасці з іроніяй» [3, с. 380].

Нягледзячы на адыход ад пэўнага літаратурнага кірунка, тэматычнае і ідэйнае напаўненне вершаў не змянілася. Паэт па-ранейшаму звяртаецца да дамінантных вобразаў (любоў да Прагі, паэзіі і каханне да жанчыны) і асабліва яскрава апісвае жаночыя вобразы ў прааналізаваным зборніку. Варта адзначыць, што дадзены вобраз пададзены ў спалучэнні з матывам кахання. Гэта прыводзіць да ўключэння ў творы эратычных матываў і перадачы цялеснай прыгажосці жанчыны. Канкрэтызацыя жаночага вобраза адбываецца пры ўзгадванні легенды пра Шарку, якая па-мастацку пераасэнсоўваецца аўтарам і дазваляе паказаць велічнасць і моц жанчын. Асаблівую значнасць адыгрывае адлюстраванне жаночага вобраза ў ролі маці. Выкарыстанне разнастайных мастацкіх тропаў і стылістычных фігур дазваляе перадаць цяжкі лёс жанчыны і яе няскоранасць перад цяжкімі жыццёвымі ўмовамі.

Падобны паказ жанчыны ў розных ролях вылучае прааналізаваны вобраз. Ён становіцца па-мастацку вартым і асэнсаваным з розных бакоў, што ўзвясцівае яго значнасць ва ўсёй творчасці Я. Сэйфэрта.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Шерлаимова С. А.* Прощание с весной: Избранная лирика. М. : Радуга, 1987. С. 3–24.
2. *Lehár J., Stich A., Janáčková J., Holý J.* Česká literatura od počátků k dnešku. Jihlava : Lidové noviny, 2004.
3. *Mukařovský J.* Dějiny české literatury: Literatura od konce 19. století do roku 1945. Praha : Victoria Publishing, 1959.
4. *Peřat Z.* Jaroslav Seifert. Praha : Českosl. spisovatel, 1991.
5. *Seifert J.* Jablko z klína; Ruce Venušiny; Jaro, sbohem. Praha : Československý spisovatel, 1990.
6. *Seifert J.* Všecky krásy světa. Plzeň : Typografie Oldřich Hlavsa, 1982.